

Wychodzi w Krakowie

codziennie, wyjąwszy Niedziele i Święta.

Cena:

W KRAKOWIE miesięczna 6 złp — kwartalna 15 złp. polską monetą.

W KRAJU kwartalna razem z przesyłką pocztową 5 złr. m. k.

Przedpłata

przyjmuje się w Księgarni JÓZEFA CZECHA przy Głównym Rynku № 458.

Pieniądze przesyłają się franco pocztą wprost do BIÓRA EKSPEDYCKI CZASU wyrzuciwszy na kopercie: „prenumeracyjne pieniądze.“

CZAS

Przyjmują się

OGŁOSZENIA, ROZPRAWY ODEZWY wszelkiego rodzaju. DONIESIENIA literackie, księgarskie, handlowe, przemysłowe, rolnicze i p.

UWIADOMIENIA tyczące się sprzedaży, kupna, dzierżaw itp.

Za opłatą

od wiersza petytowego za jednorazowe umieszczenie po 8 gr. następne po 3 grosze — z dopłatą 10 krajcarów za każdą publikacją na stempel rządowy.

Listy

niefrankowane nieprzyjmują się, wyjąwszy od stałych lub znanych korespondentów.

Numer pojedynczy kosztuje 10 groszy.

Kraków 26 marca.

Ruch religijny objawia się coraz silniej nietylko w Europie, ale nawet w Ameryce; kwestye polityczne coraz dobitniej na religijnym występują polu: zwrot ten umysłów powszechny i kierunek polityki, przedstawia się każdemu głębiej wpatrującemu się w kolej, jaką postępuje społeczeństwo.

Cała historia aż do ostatnich wypadków, któreśmy przeżyli, jednym jest tylko rzeczą można dowodem, że z upadkiem dobrych obyczajów upadają narody, że z osłabieniem moralności słabiej państwa. Ani środki jakie daje przemoc fizyczna, ani tak zwane swobody wolności, słowem nie ma siły, któraby kraje od katastrof i wstrząśnień obronić potrafiła, tam gdzie idee przewrotne pomieszały umysły, gdzie namiętności nie znają hamulca, lub gdzie żądza dobrego bytu uczucie moralne zatarła.

Ale nie tego tylko uczynas historia, a nawet własne doświadczenie. Świeże przykłady aż nadto jasno dowodzą, że na sprostowanie fałszywych wyobrażeń, że na utrzymanie w korbach słabości ludzkich, że na określenie usiłowań ku ulepszeniu materialnego stanu społeczeństwa wiodących w należytych granicach, nie wystarcza uczucie moralne z teoryj filozoficznych płynące. Nie wystarcza zaś, nietylko z tej przyczyny, iż jako mniej przystępne, w pewnych i to wyższych zastrzymuje się sferach, a nie zstępując w najniższe, w ogół narodu zaszczerpieć i rozkrzewiać się nie daje. Nie wystarcza zwłaszcza dla tego, że takowej moralności brakuje podstawy, brakuje powagi, na której z pewnością oprzeć się mogła. Rozum nią być nie może, bo jest indywidualny, bo jest mylny. Moralność musi być jedna, musi być prawdziwa — aby nie była teorią. Moralność zatem praktyczna w narodzie, podstawę zna-

leć tylko może w religii, oprzeć się tylko na owej powadze, jaką jej kościół dostarcza. Tam jest źródło prawdziwej moralności.

I naprózno by kto zarzucał: wszak kościół ołdawsza istnieje, czemuż nie wywarł tego wpływu? czemuż nieszczęścia trapią ludzkość? skądże ów brak moralności?

Że kościół nie wywarł takiego wpływu, jaki byłby mógł wyrzucić, nie jego zaiste w tem winna. Mógłże wpływ swój rozwinąć? byłże wolnym działaniem? Od jakże dawnego czasu swobody kościoła choć w części uznane zostały? A jednakowoż wszędzie gdziekolwiek rozwiązano mu ręce, z jakąż gorliwością zajął się pracą nad umoralnieniem obyczajów w masach. Nie będziemy tu odwoływać do misyj ludowych od r. 1849 w różnych krajach niemieckich odbytych, jakoto: w Badeńskim, Wirtembergu, Bawarii, Hannoverze, Westfalii, prowincjach nadreńskich, Tyrolu, Czechach itd. Wskażemy przykład, pod oczami naszymi będący, na misye w Szląsku, w Piekarach i innych miejscach, o których w przeszłym roku pisaliśmy, w Neissie i Frankenbergu, o których codziennie z prawdziwym zbudowaniem czytamy. Dzienniki nawet protestanckie oddają w tej mierze sprawiedliwość pracom i gorliwości duchowieństwa katolickiego. Z łatwością tam więc każdy przeświadczyć się może o wpływie religii na moralność i o usiłowaniach kościoła, jako też o korzyściach na kraje spływających z oddania należących mu się praw i wolności.

Główną więc przyczynę owego religijnego ruchu, którego nigdzie zaprzeczyć nie można, widzimy w tem podwójnem przekonaniu, które co raz mocniej równie rządy jak ludy, równie masy jak indywiduala przenikać się zdaje, raz: że moralność jest konieczną podstawą pomysłowości i do-

brego bytu narodu, jako też koniecznym warunkiem dla państwa bez względu na formę rządu; powtóre, że moralność taka praktyczna stać musi na niewzruszonej podstawie, którą jedynie w niezachwianej niczem, i nieprzerwanej nigdy powadze kościoła znaleźć potrafi.

Co do nas wyznajemy otwarcie, iż mówiąc o przyszłości na tych opieramy się przekonaniach, a nadzieje na tej budujemy wierze.

Dzienniki francuskie umieszczają teraz dość często rozprawy czysto ogólne, zasadowe. Wypadki przez jakie Francya przeszła, i obecne ich położenie, skłania je zapewne do takich artykułów. Jeden ze znakomitych publicystów p. Laurentie w dzienniku legitymistowskim *Union* pisząc o początkach rewolucyj, następujące podaje uwagi:

Rewolucyom tegoczesnym różne przypisywano przyczyny; jest atoli jedna przyczyna, którą nie dość uwzględniono: tj. pogarda.

Anarchia tłumaczy się pogardą dla tych którzy rozkazują; despotyzm tłumaczy się pogardą dla tych którzy słuchają.

Wszakże, pogarda jest właśnie to co najwięcej poniża ludy i państwa. Pod jakimkolwiek występuje ona kształtem, despotyzmu czy anarchii, pogarda do pewnego posunięcia stopnia, jest znakiem, po którym poznać można prawdopodobny i bliski koniec narodów.

Pogarda więc wykluczoną być winna z polityki: z pogardy wyradzają się koleją rewolucye i ucisk.

A nawet jakąż w tem loika! dlatego że jaki naród nadużył wolności, jestże to powodem, aby wolnością pogardzić? Nadużywano także sztuk i umiejętności, czyliż dla tego sztukami i umiejętnościami pogardzać wypada? Czegoż człowiek nie nadużył? Nadużywa tego co wielkiem i tego co świętem; czyż stąd tem co święte i wielkie pogardzać się godzi?

Wpada z resztą, jakakolwiekbydz powinna szanować sama siebie; jeżeli pogardza temi, któremi rządzi nie podnosi się, ale się zniża.

CZĘŚĆ LITERACKO-ARTYSTYCZNA.

Listy z podróży.

Rzym 20 lutego 1852 r.

Starożytni Rzymianie oddawali przykładną część zmarłym. Ich groby o krótkich napisach bez przesadzonych pochwał, imie tylko, wiek i stan pogrzebaniej osoby głoszących, ozdobne w płaskorzeźby, w popiersia lub w posagi, stały zwykle w miejscach najwięcej uczęszczanych np. wzdłuż dróg publicznych.

Niektóre z tych pomników były tak ogromnego rozmiaru, że je w średnich wiekach zamieniono w fortece, i siedziba umarłych stała się uchroną przed śmiercią, dla żywych. Sławny zamek s. Anioła górujący ponad Tybrem, który tylekroć wytrzymał szturm i nieraz przyszył w swych murach papieżów zagrożonych nieprzyjacielską napaścią¹⁾, jestto dawne mozoleum wystawione przez cesarza Adryana dla siebie i swych następców.

Kilkaset posagów i kolumn z najkosztowniejszych marmurów, zdobiło niegdyś ten dom wiecznego spoczynku ubóstwionych za życia władców świata. Ale Konstantyn W. stawiając bazylikę s. Pawła²⁾ kazał zabrać do bu-

dowy chrześcijańskiej świątyni, Adryanowe kolumny; a wojsko Belizara (jak utrzymuje miejscowe podanie) oblegane tu przez Gotów, zrzuciło na głowy barbarzyńcom, arcydzieła starożytnej cywilizacji, Adryanowe posagi. Pozostał tylko, z olbrzymich głazów wzniesiony gmach okrągły, do którego dołączono przekop i szanice, przymurowano górne piętro ze strzelnicami i uchroną dla załogi; a na szczycie warowni stanął kolosalny Michał anioł z brązu, wkładający miecz do pochwy.

Dawniejsze mozoleum cesarza Augusta, równej wielkości i zapewne nie mniejszego przepychu, przechowało się do naszych czasów jedynie w swych podziemiach i w obwodzie dolnego muru. Dzisiaj służy za amfiteatr konnych widowisk i może mieścić kilka tysięcy widzów.

Monumentalny grób Kajusa Cestiusa, pozostał w całości. Jest to piramida z białego marmuru na trzydzieści siedem stóp wysoka. Czas, kapryśny burzyciel który zniszczył w znacznej części stojące w pobliżu groby wielkich Scypionów, nie naznaczył ani jedną szczerbą pomniku Cestiusa, nieznanego w historii bogacza!

Obok bramy S. Sebastjana wśród winnicy, odkryto przypadkiem w 1830 r. dwa zbiorowe grobowiska zwane u Rzymian gołębnikami (*columbaria*). Są to kwadratowe głębokie sklepy, oświetlone z góry, o ścianach pokrytych gęstymi rzędami półokrągłych framug. W każdym takim otworze stoi wmurowana urna a raczej gliniany garnek (*olla*) z pokrywką i mieści popioły ze spalonych kości nieboszczyków. Te grobowiska przez siedem czy osiem wieków przysypane ziemią, zachowały się nietykalne i przedstawiają arcyzajmujący widok dla archeologa. Jak świadczy mozaikowy napis, Cajus Pomponius Hylas i Pomponia Vitaline, zbudowali je dla siebie i swych niewolni-

dowują go na nowo z ogromnym nakładem. Robota trwa od dwudziestu kilku lat i może jeszcze z dziesięć lat upłynie nim bazylika S. Pawła ukończoną zostanie.

ków, których grzebano obok panów jakby członków rodziny.³⁾

Prawdziwy cmentarz pogański leży daleko za dzisiejszym miastem wzdłuż starożytnego gościńca Appiusza (*Via Appia*) przecinającego w prostej linii tę szeroką i płaską dolinę co się ciągnie od murów rzymskich, z jednej strony aż do morza, a z drugiej do pasma gór na pochyłości których bieleją malownicze miasteczka, Frascati i Albano. Jest to część owej *campagna di Roma* podobnej do ukraińskiego stepu, wśród której jak mówi jeniálny poeta w epilogu do Irydyona: „Czarne wodociągi idąc ku miastu, nieznachodząc miasta, stanęły; opadły z nich „głazy leżą pogrzebnymi stosy; tam powój się rozwlekl „przysypał kurzawą, tam radzą płaki nocne i jęczą...“

Grób Cecylii Metelli żony triumwira Krassusa⁴⁾ zbudowany w kształcie okrągłej wieży uwieńczonej rzeźbioną z marmuru fryzą, najpiękniejszy i najwspanialszy, po mozoleach cesarskich, z pośmiertnych pomników rzymskich (i który także od czasów Bonifacego VIII, przez parę wieków służył za fortece), rozpoczyna szereg tego grobowego gościńca.

Oddawna *Via Appia* była kopalnią pamiątek starożytnych. Każdy kto miał ku temu wolę i władzę, łupił bezprawnie własność zmarłych pokoleń, rzucał na wiatr ich popioły a zabierał najokazalsze sarkofagi rozkwitłe w rzeźby znakomitego dłuta. Wszystkie te dzieła sztuki które powinny były nietykalne pozostać na miejscu, dziś

³⁾ Dla tego to zapewne, dotąd w Rzymie nazywają służących: *la famiglia*.

⁴⁾ Aby dać wyobrażenie o skromności napisów nagrobkowych u starożytnych, przytaczam epitał pomnika Metelli:

Caeciliae.
Q. Cretici. F.
Metellae. Crassi.

